

CS. PATAJ MIHÁLY

TISZA-PART

Sfax, a mesterdetektív

Pokoli nyári zivatar tombolt.

Tizenegy óraker történt, este. Sfax, a mesterdetektív élvezte a színjátékot. Elterpeszkedett karosszékeben, pipázott, időnként kortyolgatott száraz Bingrova kevérekből, amelynek barna felszínén jégkockák csillogtak. Utrage regényét olvasta, a Kék titok című izgalmas történetet.

És ekkor becsöngettek hozzá.

Sfax ajtót nyitott. Azott, rejtélyesen villogó fekete esőkabátban egy magasnévű, természetes férfi lépett be. Azt mondta:

— Al Touns a nevem. Öcsémet ma reggel meggyilkolták a villámban. Teteme eltűnt. Nyomozza ki a tettest: ötv ezer guldot fizetek érte.

— Rendben van.

— Akkor induljunk Vónaton utazunk, hálókocsiban, reggelre Ribbons városában leszünk. Cégem és villám van ott.

Pontosan indult a vonat.

Elhelyezkedtek a kétszemélyes fülkében. Touns a felső ágyat választotta, Sfax az alsót. Mindent tudott már a mester, amit előzetesen tudnia kellett. Al Tounsnak semmiféle előnye nem származhatott öccse halálából.

Inkább kára, mert életbiztosítása gyilkosság esetére nem szolt. Al Touns különben dúsgazdag temetkezési vállalkozó volt, feltaláló-féle bogaras ember. Éppen nyugalmába készült. Üzletét közjegyzőileg az öccsére hagyta. Öccse gyilkosnak bosszút akart állni. Azért fordult a mesterdetektívhez, mert a helyi rendőrnökököt tehetetlennek tartotta.

Touns hamar elaludt. Sfax szemére nem jött álom. Csodálatos reggelen érkeztek meg Ribbons ódon városába, ebbe az óriási, szabadtéri múzeumba. Touns villájába hajtottak. Sfax megállapította: izlés, gazdagság, mesebeli kényelem jellemzi az egyemeletes remek építményt kívül-belül. A házgazda nyomban öccse szobájába vezette hírneves vendégét, az emeletre. Két urat találtak ott, a helybeli rendőrség két nyomozóját, akik a bűntény bejelentése óta egyfolytában foglalkoztak az esettel. Mindketten ismerték Sfaxot.

— Kifog rajtunk az ügy. Tehetetlenek vagyunk.

— És gondterhelten hozzátették:

— Ön sem lesz szerencsésebb, mester. Előre sajnáljuk...

Sfax rágyújtott a pipájára s megkérte az egyik nyomozót, tájékoztassa a tényállásról.

— Tegnap reggel ölték meg Ob Tounst, — hangzott az összefoglaló. — Kilen óraker. Erre vall az asztali porcellán óra, amelyet az áldozat estében levett s ezzel megállított. Ob Touns testéből Made in India tör állt ki. Ezt Al Touns új állapította meg, amikor a gyilkos eszközt öccse melléből kirántotta. Touns úr egyébként a gyilkosságot megelőző másfél órában a földszinten tartózkodott, ahol

egy új találmányán törte a fejét. Senki sem távozhatott az emeletről az ő tudta nélkül. Megjegyzem: a villa összes ablakát erős vasrács védi. Hová tűnt hát a gyilkos? Öngyilkosságról nem

Krimi-paródia

lehetett szó, mert a hulla eltűnt, mialatt Touns úr nekünk telefonált. Ő, persze, bátor ember lévén, átkutatta az egész házat. Se tetem, se tettes. És nincs meg a tör sem.

A nyomozó tehetetlenül széttárta a két karját:

— Vaskos a rejtély és megoldhatatlan...

Sfax bólintott.

— Néhány perc és megnevezem a gyilkost — pófektelt, s megnyomta a szót: — Akkor aztán letartóztat-hatják.

Al Touns boldogan mosolygott a két nyomozó megkönyörödésén, a mester pedig kinézett a rácsos ablakon s így szolt:

— Kék szeme van a gyilkosnak. Kopasz feje. Bika ereje. Felső, második zápfoga hiányzik. Szeretője, egy fekete hajjú, Indiából származó hölgy, jelenleg útban van Amerika felé.

Al Touns elragadtatva szorította meg Sfax kezét. De a helyi nyomozók nem akartak hinni a fülüknek. Végre az egyik nagy ügyvel-bajjal megtalálta a hangját:

— Fölseges elme, — mondotta. — De hol a hulla?

— Igen, hol a hulla? — követelőzött a másik.

Sfax megértően bólintott s odalépett a faburkolathoz. Nagyítója segítségével hosszasan keresgélt rajta valamit, s akkor megnyomta az egyik cirádát. Erre feltarult egy olyasféle nagyságú és rendeltetésű üreg, mint aminőkbe hajdan a római katakombákban temetkeztek. És lám, valamennyien megpillantottak a nyílásban egy miniatűr koporsót, benne — Ob Touns miniatűr tetemével.

— Ime, a hulla, — magyarázta Sfax. — Koporsója olyan anyagból készült, amely elektromosság hatására gyorsan összehúzódik a belérett hullával együtt. S átani találmány. Csak egy temetkezési vállalkozó agyában születhetett meg az efféle gondolat...

Ebben a pillanatban Al Touns előrántotta Made in India törét. Azt, amellyel szerelemféltésből megölte az öccsét. És mielőtt lefoghathatna volna, szívébe döfött. Valóban jól értette az anatómiát. Koporsója működésének titkát elvitte magával.

— Mester, — lelkesedett az egyik nyomozó — az ő zsenialitása már csaknem boszorkányság! Könyörgünk, árulja el a titkát!

Sfax újra megtömté a pipáját, rágyújtott és így szolt:

— Titok? Szó sincs róla. Mindössze az történt, hogy a hálókocsiban ébren töltöttem az éjszakát, Al Touns pedig álmában kifecsegte a titkait...

FÖLDES MIHÁLY

Gombó Pál

Gyöngy

Az aktus, a megrendelés és a szertartás különös elegye volt. Hivatalosan: megrendelés, üzleti ügy. De egyben állami megbízás, amely hallatlanul bonyolult kiválasztáson alapult, és főként: mindenki tudta, mit vállal, aki vállalja.

A Megbízók — így nevezték a bizottság tagjait — kezüket ünnepélyesen, kissé szomorúan és mégis felemelően kulcsolták össze a gyomruk felett. Fekete öltönyükön csak a Nagy Erdemrend kis szalagja díszlett, celluloid tokban, a szemük sarkában pedig a meghatározott könyveit véltem felfedezni, amikor elhangzott a hagyományos szöveg:

— Méltónak találattot!

Meghatott voltam én is, mindenekfelett meghatott, így oldódott fel bennem az izgalom, a megtiszteltetés miatt érzett öröm, a hiúság és az alázat, az ismerős és ismeretlen vesztélyek feletti szorongás. És még valami: nem akarok hamisítani, meg kell vallanom, magam is éreztem a belső ösztönzést, hogy igenis gyöngyöt termeljek, drága gyöngyöt, ily módon adjak értelmet magamnak, lételemnek, anyagga testesítem és vizsgává, vizsgálható szépségű gyöngygyé azt, ami bennem a legjobb. Persze korántsem voltam tájékozatlan: tudtam a nehézségekről, sejtettem a könnyeket és kinokat, amik rám várnak, de ez a belső ösztönzés és tudat, hogy éppen azért választottak ki néhány tíz,

Valamennyi színház vagy színházszervező művészet alapvetően közönségigényből táplálkozik. Műsorát ha tetszik, műsorpolitikáját — ha közvetve is — zömmel azok irányítják, akik nap mint nap ünek széksoraiban, berleteket váltanak előadásaira. Csak nagyon kis százaikban játszik magának a színház, kevés olyan darab kerül színre, amit egyes-egyedül szakmai érdekessége, kísérleti jellege, parádés szerepei indokolnak — a publikum viszont nem kéri. Ilyenkor néhány próbaadás után bevonják a vitorlát, a műkerül a színlapról, mint mondani szokás: megbukik. Ami gyakran tévedés; ha jó darabról van szó, csupán az adott viszonyok között: meghatározott helyen és pillanatban nem kell. Bármelyik komponens változásával rögtön módosul a helyzet. Sőt előfordulhat, hogy éppen a közönség jár Canossát, s jut-talja sikerre ugyanazt, amit korábban eltaszított.

Létezik tehát egy másik kiindulási alapállás: nemcsak a színház és színházszervező művészet függvénye a közönségőhajtsáknak, hanem megfordítva is: a közönség éppúgy részvényese, harmonikusan alkalmazkodó, olykor alázatos cliense Thália szentélyének. Gondoljunk csak szélsőséges példákent a színházak tájékoztatóira, ahol a színpadhoz ritkán jutó publikum szórófül-bőröstől megemészt mindent, bármit rakjanak tányérjába.

Szmokingos snájdigok, kecses estélyi-kosztümök, városba rándult falusi turisták, karzatra szorult kispénzű egyetemisták, műkedvelők és műélvezők egzisztenciális tarkaságának színházi művelődése rendszerint kétféle: szórakoztató és alkotó.

Vagy színes brokátokat, hangulatos díszleteket, pillanatra sietőgő feszültségeket, szerelmi konfliktusok izgalmait öncélúan keresve, heppiendjein kiadósát csámcsogva szórakozik, vagy a darabot megismerni akaró szándékkal, annak egész problémavilágát alkotó módon kutatja, dilemmáira megfejtést próbál találni. Hanem a két véglet csak ritkán jelentkezik ilyen tisztán. A színházi programfüzet rendszerint olyan leltárt állít össze, ahol többnyire egynemű, azonos érdeklődésű jelleggel lehet jegyet váltani. Az operett, krimi, bohózat kisajátította magának a szórakozás igényét, de például egy társadalmi drámán kifejezetten gondolkodni kell. Különben

csupán a tematikai egység.

nincs hatása. A bökkenő pedig ott van, hogy manapság színházban az emberek keveset akarnak gondolkodni. Oda társalogni, bá-mészakodni, fülbemászó muzsikát, szellemes dialógusokat járnak hallgatni, a folyosókon divatbemutatót tartani, büfépult előtt ácsorogni, csokoládét majszolni vagy fröccsözni — egyszerű kikapcsolódni. Ne értsük félre, nincs ellentmondás a színház járulékos és művészi szolgáltatásai között. Csak a helyes és mindenképp szükségszerű arányt kellene tisztázni, ami „nálunk vidéken” bizony el-elcsúszik. Nem véletlen, hogy az Ero vagy éppenséggel a Salamon-dráma üres ház mellett fejezte be idei pályafutását, a Szegény kis betörőt pedig csak úgy lehetett levenni a műsorról, hogy elkészült a folytatása is.

Hiányzik a közönségnevelés, a közönség igényességének, izlésének formálása, alakítása, csiszolása. A publikum korszerű színházra-képzése. Ami — talán nem kélnkunk rossz helyre — népművelési feladat. Ebből a szempontból missziós küldetése van művelődési otthonokban, üzemekben, iskolákban tevékenykedő művelődési csoportoknak, irodalmi színpadoknak, színjátszó együtteseknek. Annál is inkább, mivel kinőtték már a brigádmozgalmat kulturális forradalmunkban évekkkel ezelőtt szükségszerűen felhúzott gyermekcipőt, s napjainkban izgalmas profilkereséssel tisztázott szerepük, rendeltetésük komoly művészi kiegészítést nyújt hivatásos fórumok: színház, rádió, televízió, könyvek mellett. A profilkeresés elsősorban ennek a hézagkitöltő, komplementáris jellegnek szolgálatában indult el egy speciális játékmód felfedezéséhez, helyesebben exhumálásához, az úgynevezett kis formákhoz. Vagy ahogyan manapság szívesebben alkalmazzák a kifejezést: komplex kis formákhoz. Az öntevékeny együttesek zömmel ezt csinálják: valamely direkt mondanivaló aspektusából

irodalmi-képzőművészeti-zenei, esetleg tánc, pantomim elemekből komplex műsört válogatnak össze, ami egyaránt alkalmas iskolai ünnepélyeken, művelődési otthonok programjában, sőt más rendezvényekkel közös előadásra. A válogatás egyetlen kritériuma csupán a tematikai egység.

Költői-írói portré, eszme: a béke, szabadság, hősiesség, esztétikai kategóriák: szépség, a rend; vagy éppen az aktuális élet produkálta fonákosságok: kispolgári életstílus, protekciózás, karrierizmus; nemzeti-társadalmi ünnepek alkalomra készült műsorai — mind-mind halás anyag szétnezi, azonos szempontból csoportba gyűjteni, szelektálni, a művészetek reflexióit. S izlésnevelő, fejlesztő funkciójuk, hivatásuk éppen abban van, hogy műsoruk mondanivalóját megtanítsák közönségüknek a művészetek priz-máján át, a művészi szintű gondolati azonosulás útján befogadni. Feladatuk tehát egyfajta hozzáállás, magatartás kialakítása, többek között a színház, de egyéb más, magasabb művészi kvalitású interpretáció alaposabb megértésére, értékelő közelítésére. Lehetőség nyílik rá azért is, mert a kis formák közönsége általában nem olyan heterogén, mint mondjuk a színházé. Valamely szűkebb kollektíva érdeklődőinek létszáma is szerényebb csoportja, melynek tagjait a közös gondolkodás, érzés, képzelet-és fantáziavilág erősebb szálakkal fűz egybe. A népművelés szakemberei szívesen is cserélik fel a determinációt közönségre, mondván: a kis formák művelő együttesek úgy építenek színházhoz kívüli közönségkapcsolatokra, hogy közösséget kapnak, melyből nekik kell közönséget formálni.

Az elmondottakból természetesen következik, a kis formák műfaja nem színházi, játékerük elsődlegesen a pódium, hiszen nem is versenyezhetnek a színházi lehetőségek egyre modernebb világítási, berendezési, technikai tárházával. A műkedvelő mozgalom tehát egyfelől elvesztette színházpótló szerepét, másfelől viszont cserébe kapta emberek színházra előkészítő feladatát. Ami realisabb perspektíva, a szakszerű megoldása, a megvalósítás szüntelen kísérlete semmivel sem kisebb jelentőségű, értékű korábbi színházjellegű gyakorlatánál. Szegeden megfelelő bázisokat is találhatunk erre. Elég utalni művelődési házainkban tevékenykedő irodalmi színpadokra, a KISZ városi bizottsága, a KISZÖV színjátszó együttesre, vagy legfőképp az egyetemi színpad részben ilyen profiljára. Tőlük várunk korszerű izlésnevelést!

NIKOLÉNYI ISTVÁN